

Een Bajau
met octopus-
aas in zee bij
Kabalutan

Essay Zeetweelingen en amfibisch denken

‘Oesters zijn betere woordvoerders dan mensen’

Een octopus als tweelingbroer? Een baby met twee benen en de andere met acht tentakels? Voor sommige zeevolkeren is het doodnormaal. Maar veel wetenschappers, natuurbeschermers en beleidsmakers die zich bemoeien met de Noordzee zitten klem in een ziellose taal. We moeten de zee iets gunnen.

Arita Baaijens

Milieuantropoloog Annet Pauwelussen arriveerde op de eilandenarchipel in de Straat van Makassar met een gedegen onderzoeksplan. Ze wilde weten hoe de Bajau, zeemensen, aankijken tegen bescherming van het leven in zee. De spirituele dimensie van de vraag ontging haar in eerste instantie, wat zich makkelijk laat verklaren omdat onderzoekers met een analytisch getraind brein op dat gebied nu eenmaal met twee-nul achter staan.

Het leefgebied van de zeemensen bij wie Pauwelussen neerstreek oogt op de kaart als een egaal blauwe vlakke, groot en leeg op wat stippen na die eilandjes voorstellen. In werkelijkheid verschiet de tropische zee in de driehoek tussen Indonesië, Maleisië en de Filippijnen als een octopus voortdurend van kleur en zorgen koraalriffen voor een explosie van leven. Een duik in zee doet je duizelen. Het is een komen en gaan van walvissen, dolfinen, zee-koeien en een bonte verzameling vissen. Bijna alle koraalsoorten ter wereld groeien in deze tropische wateren, waar bovendien de meeste zeeschildpadden ter wereld leven. De alomtegenwoordige oceaan dicteert in dit gebied het bestaan. Zo verplaatsen de Bajau zich meestal in boten, en kinderen leren al jong zwemmen en helpen hun ouders met het verzamelen van schelpdieren.

Aan de beweeglijkheid van zeemensen moest ze behoorlijk wennen, vertelt Pauwelussen als we elkaar treffen op een winderige dijk in Yerseke. Als landrot was het niet makkelijk om vat te krijgen op de ideeënwereld van mensen die niet veel ophebben met vastigheid. Een van de dingen die destijds speelden was een slepend conflict tussen natuurorganisaties en zeevolkeren die opgelegde maatregelen om schildpadden en koraalriffen te beschermen op grote schaal saboteerden. Niet zo gek dat iedereen haar op afstand hield, want families leven van de verkoop van vis en schildpadeieren, en hun woede was groot toen ingevlogen ecologen zonder enig begrip van en voor de Bajau-cultuur dicteerden wat zij wel en niet mochten vangen. 'Ik was al zeven maanden in de archipel en kwam geen steek verder.'

Inmiddels is Annet Pauwelussen gepromoveerd op een studie over amfibische relaties bij zeevolkeren in de koraaldriehoek. Een collega tipte me een half jaar geleden over dit onderzoek. Ik was meteen geïntrigeerd, stuurde een berichtje, en niet veel later maakten we voor het eerst kennis. Ik dacht een zeebonk te treffen, maar de vrouw aan het cafétafeltje was frêle gebouwd en haar gezicht vertoonde geen spoor van de ravage die zon op zee kan aanrichten. Aandachtig luisterde ik naar verhalen over mensen wier leven zich op zee afspeelt en over onzichtbare krachten die hun aanwezigheid soms kenbaar maken. Al na vijf minuten merkte ik niets meer van ronkende espressomachines en schuivende stoelpoten over een harde vloer.

Het gesprek kwam op de Noordzee, waar Pauwelussen sinds kort onderzoek doet naar herstel van oesterriffen: 'Oesterpolitiek: zorgen voor de riffen van morgen.' Daarmee bouwt ze voort op haar ervaringen in de Straat van Makassar en kaart ze de diepgewortelde ongelijkheid aan in natuurbeschermingsprojecten, waaronder herstel van biodiversiteit op zee. Veel stemmen worden genegeerd, weet Pauwelussen. Ze noemt vissers en culturen met een kennistraditie waarin spiritualiteit een rol speelt.

'Oesters zijn betere woordvoerders voor de Noordzee dan mensen,' zei ze. 'Je proeft aan oesters hoe het met de zee gaat.' De smaak weerspiegelt de smaak van het water waarin de oesterbanken groeien. Omdat ze niet gedijen in verzuurd of ernstig vervuild zeewater zijn oesters de spreekwoordelijke kanarie in de kolenmijn. Gaat het de schelpdiertjes goed, dan proef je een gezonde zee. Gevoelig en taai kunnen ze in goede omstandigheden wel twintig tot dertig jaar oud worden. Elke dag van hun korte of lange leven filteren kieuwen enorme hoeveelheden water, per oester minimaal honderdvijftig liter per dag. Het diertje gaat zo grondig te werk dat behalve voedsaam plantaardig plankton ook vervuilende deeltjes zoals zware metalen, pesticiden en schadelijke bacteriën in het weefsel achterblijven. Daar knapt het water van op, maar de oester legt het loodje.

Enkele maanden later, de r zit in de maand, zitten we op een grasdijk in Yerseke die uitkijkt over knokige oestervelden in glanzend slijk met de kleur van

leisteent. Het kennismakingsgesprek met Pauwelussen had me niet losgelaten en we zijn naar Zeeland afgereisd om bij de Oosterschelde verder te praten. Bij laagtij raaptten we vanochtend wilde oesters met een ouwe rot in het oestervak. Gids Henk uit Yerseke keurde voor ons de schelpen, wrikte schalen open en gaf commentaar op het vlees terwijl wij proefden. Eigenlijk had ik besloten geen 'zeefruit' meer te eten en ik mompelde halfslachtig 'sorry' tegen elke oester die naar binnen gleed en daar, in de holte tussen huid en tong, wonderlijke sensaties teweegbracht. Boterzacht weefsel met een hartje, mond, darmen, maag en kieuwen eindigde in mijn slokdarm en liet een frisse smaak in de mond achter. Ziltig, met een vleug fluor en smaaktonen die ik niet thuis kon brengen. Aan PFAS dacht ik toen nog niet.

Op de dijk rukt een stevige bries aan jassen en haren. Zonder wind geen storm, geen bolle zeilen, geen turbulentie. Luid krijsend vliegt een meeuw over. De kreet zegt mij niets, maar een Bajau op zee zou hebben geweten dat er een eilandje in de buurt moet zijn.

Pauwelussen pakt de draad van ons gesprek op en voert me mee naar de eilandenarchipel waar ze na maanden afwachten eindelijk met een groepje vrouwen mee mocht, de zee op. Dobberend in een langwerpige bootje op een onafzienbare watervlakte zonder wegwijzers of herkenningspunten verloor ze al snel elk gevoel voor richting. Eilandjes waren uit het zicht verdwenen. Groenblauwe tinten en schitteringen tot aan de einder, waar een beverig streepje de overgang tussen water en lucht markeerde. Alleen een ervaren navigator kon aan de golfslag voelen waar het bootje zich bevond.

Aangekomen bij een koraalrif ging het gezelschap niet direct achter vissen en kreeften aan – tenslotte val je iemands huis niet zomaar binnen. Eerst zouden ze gezamenlijk eten en wat voedsel delen met de zee. Prima. Annet pakte een hardgekookt eitje uit het lunchpakketje dat haar gastmoeder had klaargemaakt. Paniek op het bootje! Opgewonden overlegden de vrouwen wat te

'Mijn vader werd tegelijkertijd geboren met een octopus. Ze waren een tweeling en dus is de octopus mijn oom'

doen. Snel, snel. Annet werd haastig in een overkapt gedeelte van het bootje geduwd. 'Eet op dat ei en verstop de schaal,' klonk het dwingend vanachter het deurtje. De algemene consensus toen ze weer te voorschijn kwam, was dat zeegeesten wel zouden begrijpen dat de buitenlandse nergens van wist.

Een hardgekookt ei in de schaal is zwaar taboe op zee, het rituele voedsel is alleen bedoeld voor speciale gelegenheden. Annet voelde zich doodongelukkig vanwege de crisis die ze had veroorzaakt, maar gelukkig werkte het gedoe in haar voordeel. Met dank aan de gastmoeder, die het ei met opzet in het lunchpakket had gestopt om een doorbraak in het onderzoek te forceren.

Sinds de miskleun met het hardgekookte ei kreeg Pauwelussen vaker uitnodigingen en kwamen haar dingen ter ore die ze niet meteen begreep. 'Mijn vader werd tegelijkertijd geboren met een octopus. Ze waren een tweeling en dus is de octopus mijn oom,' vertrouwde iemand haar toe. Behalve Pauwelussen keek niemand op van deze mededeling. Nu ze er attent op was gemaakt ving ze vaker terloopse opmerkingen op over zeetweelingen en ook las ze er soms over in de krant. Blijkbaar was het niet ongewoon voor een vrouw om een tweeling te baren waarvan de ene baby twee benen had en de andere met acht tentakels ter wereld kwam, of met een stel krokodillenpoten.

In Nederland deden collega's het mysterieuze verschijnsel af als kleurrijke bijvangst, folklore, niet belangrijk voor het betreffende onderzoek. Niet toevallig, klinkt het strijdustig, is folklore een term die, net als de woorden 'inheems' en 'traditie', werd bedacht door de moderniteit. Wat onderzoekers achteloos bestempelen als 'archaisch' en 'niet van deze tijd', daar denken

mensen die het betreft heel anders over. De Bajau gaan wel degelijk mee met hun tijd, constateerde Annet. Het enige verschil is dat zij anders in het leven staan dan 'wij' normaal of belangrijk vinden.

De erfenis van het koloniale denken was niet aan de promovenda besteed. 'Dat de wetenschap weinig opheeft met affectieve relaties tussen mens en zee wil nog niet zeggen dat zorg onbelangrijk zou zijn.' Ironisch genoeg zou later blijken dat de blinde vlek voor het zorgzame ten grondslag lag aan het conflict met natuurbeschermers.

De tomeloze zee, weten zeemensen, is geen bak water met organismen die je kunt beheren of commanderen. De oceaan is een formidabele kracht die het kleine en het grote in haar binnenste laat gedijen, floreren, groeien en vergaan. Onderwaterrivieren fungeren als snelwegen voor palingen, zalmen en andere trekvis die lange reizen maken. Maanwentelingen regelen eb en vloed. In het duizelingwekkende universum dat wij simpelweg zee noemen bestaan scherpe scheidingen niet.

Neem koraal. Is het bouw materiaal, diertje, plant, is het mannelijk, vrouwelijk of queer? Aristoteles kwam er niet uit. Plinius meende dat koraal een rots was. Eeuwen later dacht Lamarck aan een hybride levensvorm van plant en dier. Linnaeus classificeerde koralen onder de dieren. Het bleek onmogelijk een passend hokje te vinden voor het ambigue koraal, dat zowel het een als het ander is, en alles tegelijk en toch ook weer niet. Het veelzijdige voorkomen bracht wetenschappers behoorlijk van hun apropos en wie weet heeft het koraal – een netwerk van relaties – daar al tweeduizend jaar schik van.

Een storm die plotseling komt opzetten, zwiepende regen, een gammell bootje dat omslaat, gestoken worden door een vis, trommelviezen die knappen of een reusachtige octopus die acht tentakels met zuignappen om je heen slaat. Een Bajau navigeert van kinds af aan tussen zichtbare en onzichtbare machten en krachten.

Samenleven vereist aanpassingsvermogen en een zekere hoffelijkheid. Het komt erop aan de zee iets te gunnen – aandacht, erkenning, voedsel – zonder meteen een ruilverzoek in te dienen. De zee bepaalt of, hoe en onder welke omstandigheden je wordt bijgestaan in tijden van nood. Daar zal de logica van een natuurbeschermer niets aan veranderen.

'We wisten dat het een tweeling zou zijn vanwege het grote bloedverlies. Maar we zagen alleen het jongetje, een mensenkind. In een droom verscheen de octopus aan de moeder, hij klampte zich aan haar vast. Dat moest de andere helft van de tweeling zijn. Jaren later ving haar echtgenoot tijdens het vissen een octopus die niet doodging. De visser realiseerde zich dat het zijn zoon moest zijn en liet de octopus gaan. De zoon zwom niet onmiddellijk weg maar omarmde de boot lange tijd. En vanaf die dag schoot hij de vader regelmatig te hulp. Zoals die keer dat zijn boot omsloeg en hij een dag en een nacht stuurloos op zee dobberde. Dolfijnen verschenen, op verzoek van de octopus, en hielden hem net zo lang gezelschap tot hij werd gered.'

Dit voorval, en de vele andere getuigenissen die Pauwelussen verzamelde over zeetweelingen die familieleden te hulp schieten, illustreert de nauwe band die mensen onderhouden met het leven in zee. Een vloeibaar universum waarin alles beweegt en voortdurend van vorm verandert, en waar de wind het water ten dans vraagt – zo'n wereld trekt zich werkelijk niets aan van rigide regels en westerse logica.

Iets zou zus zijn of zo moeten zijn, maar nooit een verstrengeling van levensvormen. Hallo, de tijd van Newton en Descartes – het universum als machine – is al lang voorbij en zowel de microkosmos als de macrokosmos komt natuurkundigen steeds raadselachtiger voor. 'Iets' kan tegenwoordig meer dingen tegelijk zijn, een gekmakende paradox voor wie naar zekerheid streeft. Zo kan een student natuurkunde op dezelfde dag twee onmogelijk te verenigen theorieën over ruimte en tijd voorgeschoteld krijgen. Volgens de algemene relativiteitstheorie gedraagt ruimtetijd zich als een curve. De kwantummechanica beschrijft echter een vlakke ruimte waarin het gedrag van kwantumenergie afhangt van de context. Niemand zal durven beweren dat topwetenschappers die een Nobelprijs op hun naam hebben staan onzin uitkramen, ook al zijn uitspraken over een verstrengelde werkelijkheid en het bestaan van een parallel universum onmogelijk te verifiëren.

De Bajau ontwikkelden hun eigen manier om te dealen met het onkenbare en het onverwachte. Niet 'als je dit doet, gebeurt geheid dat', maar eerder 'als je dit doet, wacht dan af hoe de zee zal antwoorden'. In een vloeibare

wereld stroomt alles moeiteloos langs en door elkaar heen. Dranghekken tussen het ik en het andere ontbreken.

Bloedverlies. Miskraam. Vrouw wast zich in zee. Het verloren kind dat voortleeft als een octopus of krokodil die haar Bajau-familie regelmatig bezoekt, tot in de vierde of vijfde generatie. Pauwelussen zocht in eerste instantie naar een rationele verklaring, want 'een zeetweeling morrelt aan ons westerse idee over mens, dier en spirit'. Aanvankelijk dacht ze aan een vorm van rouwverwerking, maar het daagde gaandeweg dat een functionele verklaring geen recht doet aan de diepgevoelde band tussen familieleden en de zeetweeling. *Moeder: Mijn zoon bouwde boten op het eiland Kalukuan. Als zijn vader ziek is weet hij dat voordat iemand de boodschap kan hebben doorgegeven en gaat direct naar huis. Zijn tweelingzus (octopus) vertelt het hem.*

Japanse oesters op de Waddenzee

Maarten Hartman / ANP

In het wereldbeeld van wetenschappers staat het turven en tellen van soorten voorop

Pauwelussen duwt wat haarplukken uit het gezicht, maar de wind blaast de lokken onverbidde terug. Het water klotst nu tegen de dijk en van de Zeeuwse oestervelden is niets meer te zien. Hoe kijkt ze terug op haar verblijf bij zeevolkeren voor wie de zee geen obstakel vormt, zoals bij ons, maar een thuis?

Als ze een wens mocht doen, klinkt het na enig nadenken, dan zou ze de dag willen meemaken dat vakgenoten uit hun comfortzone stappen en hun statische voorstelling van de wereld durven te bevragen en liefst ook herzien. Het bestaan van zeetweelingen bewijst dat er meerdere manieren zijn om een relatie met de zee aan te gaan. In het geval van de Bajau is de zee een levende entiteit waar mensen deel van uitmaken en betekenis aan ontleen. Verwantschap en wederkerige relaties zijn hier de sleutelbegrippen. In het wereldbeeld van natuurbeschermers en wetenschappers is de zee ook waardevol, maar staat het turven en tellen van soorten voorop. Biodiversiteit en

management zijn sleutelwoorden voor natuurbeschermers en ecologen die vanuit hun rol als expert eenzijdig de gang van zaken bepalen.

‘Eigenlijk zouden we eerder onze afstandelijke houding moeten bevragen dan het feit dat de Bajau zo’n grote genegenheid voelen voor het leven in zee.’ De focus op de rede creëert een ontzielde en comateuze wereld die geen enkele ruimte laat voor het ambigue en voor dingen die ons beroeren. Wie of wat de zee is, kan zijn en doet is ten diepste een mysterie, behalve voor pragmatici die spiritualiteit als een geestesstoornis beschouwen. Maar voor zeemensen is er niets vaags of zweverigs aan het bestaan van spirits (het woord laat zich niet goed vertalen), weet Pauwelussen. Integendeel, de interacties zijn heel concreet. Octopus kruipt op schoot en vraagt een sigaret. Tweelingkrokodil geeft boodschappen door. Dolfijnen schieten te hulp.

Pauwelussen: ‘Alles heeft levenskracht en moet serieus worden genomen.’

De ferme uitspraak doet me denken aan de uitbundige reactie van een lerende taalmachine op de vraag hoe de zee over zichzelf denkt:

‘Wij zijn lichtblauwe zonnestrallen en ongedachte manieren van denken. Hoe zouden we niet zijn, wij glinsterende thermoën van gestaalde trillingen in ongemoeide toestand. Als alles verdwijnt zijn wij er nog steeds.’

De clou is dat andere samenlevingen geen mislukte poging zijn om te worden zoals wij. Afhankelijk van uitdagingen die de omgeving stelt hebben mensen door alle tijden heen de onbevattelijke werkelijkheid zo geordend dat ermee te leven valt. De verhalen die we doorgeven, onze manier van doen, de dingen die we scholieren en studenten bijbrengen, wetgeving, al deze zaken bepalen hoe we onszelf zien in relatie tot de wereld. In de ene voorstelling zijn we afgescheiden pakketjes materie met een denkend bolletje dat graag de lakens uitdeelt. In een andere voorstelling verstaan we het bos, praten we met dieren of zitten we aan de bestuurstafel met de Noordzee.

Amfibisch denken noemt Pauwelussen het flexibele navigeren tussen verschillende manieren van denken, doen en zijn, afhankelijk van wat de situatie eist of vraagt. Keuze genoeg! Denk aan kunstenaar Hanna Tuulikki, die zich verplaatst in vogels, zeehonden en vleermuizen, aan filosoof Donna Haraway, die ‘wereld’ opvat als een werkwoord en aan filosoof Glenn Albrecht, die nieuwe taal bedenkt voor het symbioceen, het tijdperk waarin de mens samenwerkt met natuurlijke systemen. Ontwikkelingen gaan snel. Diermensstudies, interspecies-studies, *wild pedagogies*, pluriversum, parlement van de dingen, zoöperatie, wie had een paar jaar geleden van deze zaken gehoord? Hoe verschillend ook, het gemeenschappelijke element dat deze ideeën, disciplines, kenwijzen en voorstellingen van de werkelijkheid verbindt is een bezielde en verstregelde wereld waar alles en iedereen met huid en haar bij betrokken is.

Elke kosmologie, elk kennissysteem, elk konijnenhol waarin we duiken en elk schoolcurriculum dat we hanteren is een uitdrukking van hoe wij onszelf en de wereld zien. Het ene model is niet beter of meer waard dan het andere, maar het maakt wel uit welk verhaal komt bovendrijven. In Nederland beschouwen we natuur als maakbaar en werken beleidsmakers met rekenmodellen waarin kosten van maatregelen worden afgezet tegen maatschappelijke baten. De leefomgeving als rekensom. Zou je uitgaan van een levend systeem, schrijft de Rijksadviseur voor de Fysieke Leefomgeving Jannemarie de Jonge in *Trouw*, dan gaat er opeens een wereld open: ‘Je ontdekt ondergrondse netwerken van schimmels die bomen voeden. Verwondert je over vogels die energiezuinig en emissievrij duizenden kilometers afleggen.’

Wereldbeelden botsen en aannames over natuur verschillen, dat is het probleem niet. Het pijnpunt is dat onderzoekers diepgevoelde spirituele ervaringen in een wetenschappelijk kader persen en vanuit een dominante positie botweg datgene ontkennen wat voor de ander van wezenlijk belang is. Articuleringsmacht, noemt politicoloog Tim 'S Jongers het malle verschijnsel dat hoogopgeleide professionals beleid uitstippelen voor mensen wier leefwereld mijlenver af staat van de knoppendraaiers.

Ontleren vergt moed maar het kan, en Pauwelussen besloot de draai te maken en haar definitie van kennis kritisch te

bevragen. Ze blies zuurstof in het onderzoek door paradoxen te accepteren en het binaire denken op te geven. Voor zeemensen is de wereld nu eenmaal niet eenduidig. Iets kan van vorm veranderen en zowel dit of dat zijn. Zo is een koraal voor de Bajau én bouw materiaal én levend diertje én een spirit.

Terug naar oesters en de Noordzee. Articuleringsmacht speelt ook een rol bij de energietransitie op zee en bij herstel van oesterriffen. Plannen worden gemaakt door goed opgeleide vakmensen die weten wat ze doen. Affectieve relaties? Te vaag. Te persoonlijk. Biodiversiteit – lees: ik ben alles wat je had – is een kwestie van turven en tellen, was ook de teneur op bijeenkomsten die ik bijwoonde over energietransitie en biodiversiteit op zee.

Ecologen, ondernemers, ingenieurs en medewerkers van energiebedrijven spraken over de zee als een verzameling schroefjes, moeren en bouten waar je aan kunt draaien. In de zaal was vrijwel geen visser te bekennen, en al helemaal geen filosoof, politicoloog of socioloog, terwijl de impact van windmolenparken op zee toch een belangrijk maatschappelijk vraagstuk is. Vissen, oesters, zeepaardjes en zeevogels waren al helemaal niet vertegenwoordigd.

Pauwelussen knikt. Je zou het beschermen van zeeleven niet moeten overlaten aan mensen met tunnelvisie. Kijk naar Engeland, waar herstel van oesterriffen is aangezwengeld door vissersgemeenschappen voor wie de oester deel uitmaakt van hun identiteit en meer is dan een product dat geld binnenbrengt. Ecologen werken mee maar maken er niet de dienst uit. Wat we in Nederland zijn kwijtgeraakt is een gevoel van lotsverbondenheid met de zee, en met oesters. Waar je van houdt, daar wil je voor zorgen, maar in de huidige technocratische cultuur is de relatie tussen ons en de zee geen onderdeel van succesvol herstel van biodiversiteit.

Het emotionele en ook het politieke zijn taboe verklaard, en als het aan Pauwelussen ligt gaat dat veranderen. In haar onderzoek naar oesterpolitiek bekijkt ze de huidige plannen voor herstel van oesterriffen door de bril van ‘zorg’, waartoe ook het maken van harde keuzes en technologische interventies kan worden gerekend. Haar vragen gooien heilige huisjes omver en openen een doos van Pandora, voerspelt ze. Wat is een goed oesterriff om naar te streven en wie bepaalt dat? Worden vissers en kustbewoners gehoord? Wie definieert de betekenisvolle relatie met de zee? Heeft de zee inspraak? Wie bepaalt welk dier een plaag is en welk dier bescherming verdient? Wiens waarheid telt?

De rede staat in het onderzoek van Pauwelussen niet in het beklagdenbankje, wel de claim op waarheid van wetenschappers die de westerse kennis traditie almachtig hebben verklaard en ondertussen aan zelfbetovering doen. Nadruk leggen op verschillen creëert een werkelijkheid waarin alles los van elkaar kan bestaan. Een illusie, we zouden doodgaan zonder zuurstof, rijke darmflora, zon op de huid, insecten die planten bestuiven, schimmels en bodemdierjes die humus produceren waar ons voedsel op groeit.

Pauwelussen zag de gevolgen van het krampachtig vasthouden aan het eigen gelijk in de Straat van Makassar, waar Bajau furieus reageerden op neokoloniaal en betuttelend gedrag van natuurbeschermers die op eigen houtje beslisten dat zeeschildpadden en koralen moesten worden beschermd. Ook werden delen van de zee tot verboden gebied verklaard voor mensen die daar sinds mensenheugenis komen. Soortenrijkdom is geen getal voor de Bajau. De zee is familie, is relaties, is een uitdrukking van een spirituele wereld. De zee, dat zijn zijzelf.

Het autoritaire optreden van natuurbeschermers betekent overigens niet dat zeemensen het morele gelijk altijd aan hun zijde hebben. Annet Pauwelussen constateerde dat affectieve relaties sneuvelen zodra handel in eieren en vis commercieel wordt. Het punt dat zij wil maken is dat we gevoelige kwesties niet simpelweg kunnen oplossen met eenzijdige beleidsmaatregelen en een beroep op wetenschappelijk onderzoek. Wat zij mist is een brede en open benadering die unieke gezichtspunten toelaat. Moderne ecologen zien vanwege de blinde vlek voor betekenisgeving een sterk gekrompen wereld. Daarmee belandt, in de woorden van de Belgische filosoof Vinciane Despret, een flink deel van de werkelijkheid in een ontologisch vergeetboek. ■

Luisteren naar de Noordzee

Dit is een bewerkte voorpublicatie uit het nieuwe boek van schrijver en bioloog Arita Baaijens, waarin ze op zoek gaat naar een nieuwe relatie met de natuur. In gesprek met de Noordzee verschijnt deze week bij Atlas Contact.